

7. Institucionální péče o seniory

Proces demografického stárnutí populace přináší celou řadu sociálně-ekonomických důsledků a promítá se do širokého spektra politických opatření. Podpora zdravého a aktivního stárnutí přitom představuje příležitost, jak se vyrovnat s problémy spojenými se stárnutím populace, jak zajistit finanční udržitelnost sociálně zdravotního systému a jak co nejefektivněji využít potenciálu přibývajících počtu starších lidí.

Politika přípravy na stárnutí v ČR

Koordinátorem politiky přípravy na stárnutí v České republice je **Ministerstvo práce a sociálních věcí (MPSV)**. Usnesením vlády České republiky ze dne 30. března 2015 č. 218 o Národním akčním plánu podporujícím pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017 byla schválena aktualizace strategického dokumentu **Národní akční plán podporující pozitivní stárnutí pro období let 2013 až 2017** (aktualizovaná verze ke dni 31. prosince 2014). Aktualizovaná verze navazuje na předchozí národní strategie, které jsou zpracovávány jednou za pět let. Od roku 2003 je to v pořadí již čtvrtý dokument, který zahrnuje všechny průřezové oblasti týkající se problematiky stárnutí populace. Nedílnou součástí Národního akčního plánu (NAP) je **Podkladová studie**, která dokládá důležitost navržených opatření na základě statistických dat, mezinárodních výzkumů a trendů, aktuální situace v České republice a odborné literatury.

Na vzniku Národního akčního plánu se podílel široký okruh aktérů, především pak zástupců neziskového sektoru, krajských i místních samospráv, soukromých podniků a firem, akademické sféry, dalších resortů (ministerstev) i samotných zástupců seniorů. Výsledkem této aktivní spolupráce založené na komunitním přístupu bylo definování jednotlivých opatření v rámci následujících **strategických oblastí**: A. Realizace politiky přípravy na stárnutí, B. Zajištění a ochrana lidských práv starších osob, C. Celoživotní učení, D. Zaměstnávání starších pracovníků, E. Dobrovolnictví a mezigenerační spolupráce, F. Kvalitní prostředí pro život seniorů, G. Zdravé stárnutí a H. Péče o seniory s omezenou soběstačností.

V Národním akčním plánu jsou vymezeny konkrétní úkoly, opatření a gesce za plnění jednotlivých opatření s cílem řešit dopady stárnutí populace komplexně, prostřednictvím spolupráce napříč všemi resorty a v součinnosti s místními a krajskými samosprávami, nestátními organizacemi a řadou dalších aktérů. Více informací k uvedené problematice je k dispozici na internetových stránkách MPSV www.mpsv.cz pod odkazem **Příprava na stárnutí**.

Za účelem rozšíření informovanosti o realizaci politiky přípravy na stárnutí vč. aktualizovaného Národního akčního plánu probíhá v rámci projektu „Podpora sociálního začleňování na místní a regionální úrovni“ financovaného ze strukturálních fondů EU řada **workshopů**. Účastníci získávají informace o grantových dotačních programech, o záměrech oddělení politiky stárnutí MPSV, prezentovány jsou příklady naplňování Národního akčního plánu na regionální úrovni i výstupy empirického výzkumu k seniorům, který realizovalo MPSV prostřednictvím Výzkumného ústavu práce a sociálních věcí (VÚPSV) v roce 2015.

V březnu roku 2006 byla usnesením vlády ČR zřízena **Rada vlády pro seniory a stárnutí populace** (v návaznosti na Informaci o plnění Národního programu přípravy na stárnutí na období let 2003 až 2007). Rada je stálým poradním orgánem vlády pro otázky týkající se seniorů a stárnutí populace. Ve své činnosti usiluje o vytvoření podmínek pro zdravé, aktivní a důstojné stárnutí a stáří v České republice a aktivní zapojení starších osob do ekonomického a sociálního rozvoje společnosti v kontextu demografického vývoje. Předsedkyní Rady je stávající ministryně práce a sociálních věcí, členy pak zástupci dotčených ministerstev, zástupci Parlamentu ČR, nestátních neziskových organizací, zdravotních pojišťoven, krajů, měst a obcí, odborových svazů, seniorských organizací i odborné veřejnosti. Zasedání Rady se konají podle potřeby, nejméně však třikrát ročně. Informace o činnosti Rady jsou přístupné veřejnosti na webových stránkách Úřadu vlády, resp. MPSV.

Rada vlády si pro svou činnost zřizuje **pracovní skupiny Rady**, jejichž činnost je zaměřena na podporu naplňování politiky přípravy na stárnutí a plnění opatření Národního akčního plánu. Činnost pracovních skupin je zaměřena především na podporu tvorby strategií zaměstnavatelů vůči starším zaměstnancům a zvýšení jejich zaměstnanosti, podporu rodiny, zlepšování funkčního zdraví seniorů, zabránění diskriminaci na základě věku, ochranu seniorů v rizikových situacích (ochranu proti zneužívání a násilí), zvyšování povědomí lidí o stárnutí a stáří (vytvoření vhodných informačních a komunikačních nástrojů k tomuto účelu) a rozvoj spolupráce mezi státní správou, regionální a místní samosprávou, neziskovými organizacemi a sociálními partnery.

Kromě vládní Rady působí v ČR rovněž **Rada seniorů ČR**. Toto občanské sdružení (resp. dle nového Občanského zákoníku subjekt s právní formou spolek) bylo založeno v květnu roku 2005 dvanácti členskými organizacemi sjednoceného důchodcovského hnutí s přibližně půlmilionovou členskou základnou. Dnes je RS konfederací několika desítek organizací s celostátní i regionální působností, klubů seniorů i městských

rad seniorů. Rada seniorů České republiky tak disponuje reprezentativní mírou suverenity k výkonu vyjednávacích, konzultativních, dohadovacích, informačních, iniciativních, kontrolních, mezigeneračně sjednocujících a poradních funkcí. Získané poznatky z kontaktu se seniory využívá RS při prosazování zájmů a potřeb seniorů při tvorbě legislativy státu, při vyjednávacích aktivitách s ústavními činiteli, s hejtmany krajů, primátory statutárních měst a také při zasedáních Rady vlády pro seniory a stárnutí populace. Členství v Radě seniorů ČR je dobrovolné. Členem se může stát každá fyzická osoba v seniorském věku, občanské sdružení seniorů, instituce seniorů (rada seniorů města nebo obce, výbor obyvatel v domově nebo v penzionu pro důchodce) a klub seniorů, který se chce na činnosti RS ČR podílet. Podle Výroční zprávy RS za rok 2014 působilo v ČR v hodnoceném roce již 12 krajských rad seniorů, a to ve všech regionech kromě Pardubického a Karlovarského kraje. Více informací o činnosti RS v ČR i krajích je k dispozici na internetových stránkách www.rscr.cz.

Péče o seniory v regionu

Jak již bylo uvedeno výše, Rada seniorů pro Pardubický kraj dosud ustavena nebyla. To však neznamená, že by problematika seniorů byla v kraji opomíjena. Zaměříme-li se nejprve na strategické dokumenty kraje, kde je seniorům věnována pozornost, je třeba zmínit **Program rozvoje Pardubického kraje (PRK)**, jehož aktualizovanou verzi schválilo zastupitelstvo Pardubického kraje na konci roku 2011. Tento pro kraj stěžejní dokument je určen pro období let 2012 až 2016 s výhledem do roku 2020 a seniorské problematice je zde věnována pozornost především v souvislosti se sociálními službami.

Jedním ze strategických cílů PRK v rámci tematické priority **A. Kvalitní lidské zdroje** je i zajištění adekvátní kvality zdravotních zařízení a sociálních služeb a dostupnost těchto služeb pro všechny skupiny obyvatel. V navazujícím opatření A.3¹⁴ je uváděna celá řada aktivit k jeho naplnění (např. revize stávající sítě sociálních služeb a stanovení pravidel pro financování, humanizace stávajících zařízení sociálních služeb, podpora vzdělávání pracovníků v sociálních službách atd.). Jako problematické je v PRK zmíněno např. nerovnoměrné rozložení zdravotnických a sociálních služeb uvnitř kraje (především v jeho okrajových částech). Hlavním realizátorem uváděných aktivit je přitom (ve spolupráci s jinými aktéry) odbor sociálních věcí Krajského úřadu Pardubického kraje.

Strategickým dokumentem Pardubického kraje, který se dotýká problematiky seniorů podrobněji, je **Střednědobý plán rozvoje sociálních služeb**. Zatím poslední (v pořadí již třetí) plán byl schválen zastupitelstvem kraje v červnu roku 2015 a týká se období let 2016 až 2018 (navazuje tak na plány z období 2012 až 2015 a 2008 až 2010). Zpracování střednědobého plánu přitom ukládá kraji § 95 Zák. č. 108/2006 Sb., o sociálních službách. Základní parametry plánu vznikaly v rámci činnosti odboru sociálních věcí Krajského úřadu Pardubického kraje a pracovní skupiny pro plánování v obcích.

Střednědobý plán obsahuje nejen popis stávající situace (sítě služeb, potřeby, demografické údaje), ekonomickou analýzu (nákladovost služeb), porovnání zjištěných potřeb, trendů a nákladovosti s dostupnými zdroji, strategii financování¹⁵, ale i strategii v oblasti sociální péče dle jednotlivých skupin uživatelů – viz kapitola **V. Strategie a cíle dle cílových skupin**. V této kapitole je pak věnována samostatná pozornost i oblasti péči o seniory. Dalšími cílovými skupinami jsou mj. osoby se zdravotním postižením, s dušením onemocněním, osoby sociálně vyloučené a v obtížné životní situaci či osoby ohrožené užíváním návykovým látek; pozornost je v dokumentu samozřejmě věnována rovněž péči o děti, mládež a rodinu. Plán obsahuje vize v oblasti péče o seniory v terénních, ambulantních i pobytových službách.

Od roku 2013 je součástí střednědobého plánu akční plán, který definuje potřebnou síť sociálních služeb na kalendářní rok. **Akční plán rozvoje sociálních služeb Pardubického kraje** na rok 2016 schválila Rada Pardubického kraje v říjnu 2015, přičemž tento plán definuje potřebné kapacity sociálních služeb dle území obcí s pověřeným obecním úřadem, předpokládané poskytovatele a cílové skupiny uživatelů. Síť sociálních služeb je přitom navržena v tzv. optimální (v rozsahu zjištěných potřeb) a reálné variantě (zachování systému poskytování služeb na úrovni předchozích období při zohlednění aktuálních potřeb a odpovídající objemu disponibilních prostředků). Mezi poskytovateli sociálních služeb v kraji přitom nacházíme nejen řadu měst a obcí, příspěvkových organizací, obchodních společností, ale také neziskových organizací vč. církevních charit.

Specifické postavení v oblasti péče o seniory zaujímá krajské **město Pardubice**, které se vyznačuje nadprůměrným zastoupením seniorů v populaci v absolutním i relativním vyjádření (ke konci roku 2014 ve městě žilo přibližně 18 tisíc pětadesátiletých a starších osob a na celkovém počtu obyvatel města se podílely přibližně 20 % při krajském průměru 18 %). Aktivity spojené se seniory ve městě stojí na třech

¹⁴ Zajištění místní a časové dostupnosti podpory osobám v nepříznivé sociální situaci prostřednictvím stabilní, efektivní, flexibilní a kvalitní sítě sociálních služeb a jejich provázání s dalšími službami (např. z oblasti školství nebo zdravotnictví).

¹⁵ Od 1. 1. 2015 došlo k přechodu financování sociálních služeb z úrovně MPSV na kraje (blíže viz Střednědobý plán).

pilířích, a to na Radě seniorů, Seniorcentru a klubech seniorů. Rada seniorů je poradním orgánem Rady města Pardubic a má sedm členů z řad seniorů, kteří jsou navrženi kluby seniorů a jmenováni Radou města Pardubic na dvouleté období. Rada seniorů se zabývá řešením otázek z oblasti životního prostředí, dopravy, rozvoje města, bydlení, zdravotní péče, bezpečnosti apod. Seniorcentrum založené koncem 90. let minulého století (se sídlem na Pospíšilově náměstí) napomáhá seniorům účastnit se aktivního společenského života (zájmové kroužky ručních prací, cvičení, vzdělávací kurzy a přednášky, společenská setkávání atd.). Ve městě dále působí více než 20 klubů seniorů, které vyvíjejí činnost dle požadavků a dohody svých členů.

Důležitým strategickým dokumentem na úrovni krajského města, který se dotýká seniorů, je **Komunitní plán¹⁶ sociálních a souvisejících služeb na období 2013 – 2016**. Komunitní plán je druhým střednědobým plánem města pro sociální oblast. Jde o výstup z činnosti jednotlivých pracovních skupin (včetně pracovní skupiny Senioři zastoupené mj. Radou seniorů) a koordinační skupiny komunitního plánování. Uvedený dokument navrhuje síť sociálních služeb na území města a je zároveň důležitým nástrojem pro její řízení a optimalizaci. Na Komunitní plán dále navazují „roční“ akční plány s podrobným popisem opatření, cílů, dopadů na cílové skupiny a realizátorů; v současné době je to **Akční plán na období od 1.4.2015 do 31.12.2015**. Další informace jsou k dispozici pod odkazem www.pardubice.eu.

Úkoly v oblasti sociální péče, tedy i péče o seniory mají ve své pracovní náplni **obce s rozšířenou působností**, které přitom úzce spolupracují s obecními úřady ve svém správním obvodu. Na základě podnětu z obcí navštěvují seniory sociální pracovníci z příslušného odboru MěÚ v sídle správního obvodu, zjistí jejich potřeby, poskytují sociální poradenství a pomáhají ve spolupráci s příslušnými organizacemi zajistit potřebnou sociální péči.

Velmi důležitou roli v procesu poskytování sociálních služeb hrají **neziskové organizace**. Podle výzkumu Sociologického ústavu Akademie věd ČR (Mapování neziskového sektoru a společenské odpovědnosti firem v Pardubickém kraji, 2014) vyplývá, že senioři jsou třetí nejvíce zastoupenou cílovou skupinou těchto organizací v kraji (téměř ze 17 %) po skupině dětí a mládeže (37 %), resp. rodin (25 %). Z hlediska výše rozpočtu pak z výzkumu vyplývá, že mezi neziskovými organizacemi věnujícími se aktivitám pro seniory je téměř polovina subjektů s ročním rozpočtem do 100 tis. Kč. Z hlediska typu aktivit je patrné, že nejvíce organizací v kraji se orientuje na sport (29 %) a volnočasové aktivity (28 %), následují sociální a zdravotní služby (11 %), kultura nebo péče o památky (10 %) a řada dalších. Výzkum mapoval také strukturu neziskových organizací z hlediska počtu, věkové a vzdělanostní struktury zaměstnanců i spolupráci mezi neziskovými organizacemi a komerčními firmami v kraji. Pozitivně jsou zde hodnoceny mj. Burzy filantropie organizované Koalicí nevládek Pardubicka (KONEP) a Pardubickým krajem, na kterých prezentují neziskové organizace svůj projekt a ucházejí se o podporu donátorů z řad podnikatelů a veřejné správy. Podrobné informace o sociologickém průzkumu jsou k dispozici na internetových stránkách Krajského úřadu Pardubického kraje www.pardubickykraj.cz pod odkazem Odbor sociální věcí > Informace pro neziskový sektor > Konceptce, strategie, analýzy.

Významné místo v péči o seniory zaujímá **církevní charitní činnost**. Nestátní nezisková organizace Charita Česká republika, která je součástí římskokatolické církve, sdružuje více než 300 farních, městských a oblastních Charit v ČR (vč. Charit s působností na území Pardubického kraje). Velikost těchto Charit je přitom různorodá – od čistě dobrovolných organizací po významné zaměstnavatele. Právě senioři jsou velmi důležitou cílovou skupinou charitních služeb, přičemž Charity v kraji pro seniory zabezpečují např. pečovatelskou službu, odlehčovací služby, sociální rehabilitace, osobní asistenci, odborné sociální poradenství či služby denních stacionářů a domovů pro seniory. Při pomoci starším lidem klade Charita důraz především na individuální přístup a péči v jejich přirozeném prostředí. Pro příklad lze uvést aktivity Oblastní charity Pardubice, která mj. provozuje odlehčovací služby a denní stacionář v Třebosicích a rodinná centra v Holicích a Luži, přičemž v září roku 2015 otevřela nově zrekonstruovanou faru v Mikulovicích pro účely odlehčovacích služeb pro seniory. Více informací o činnosti Charit je k dispozici pod odkazem www.charita.cz.

Aktivitami pro seniory včetně pečovatelské služby se zabývají i členové a dobrovolníci Českého červeného kříže na úrovni oblastních spolků a místních skupin. **Dobrovolnická činnost** v péči o seniory i další cílové skupiny je dále rozvíjena prostřednictvím neziskových organizací – dobrovolnických center, která se specializují na profesionální práci s dobrovolníky (tzv. management dobrovolnictví).

Závěrem lze uvést, že problematika péče o seniory na regionální i celorepublikové úrovni je velice rozmanitá a dotýká se široké škály subjektů i jednotlivců. Je tedy zřejmé, že na tomto prostoru nebylo možné podchytit všechny aspekty hodnocené oblasti, ale snahou bylo poskytnout alespoň stručný přehled základních informací.

¹⁶ Cílem komunitního plánování je zapojit do diskuze o rozvoji sociálních služeb co nejširší veřejnost a nastavit síť sociálních služeb tak, aby odpovídala potřebám a specifikům daného regionu. Komunitní plány přitom zpracovávají nejen města a obce, ale i svazky obcí či mikroregiony.

